

Sleutelen aan de stad

Hoe de Burchtstraat verkoopruijme werd

Robbert Jan Bron

Een klein stukje stad

In de Herestraat, ter hoogte van de Burchtstraat, was het vroeger een drukke bedoening. Kwam men uit de Burchtstraat, dan trof men ter rechterzijde de bioscoop Luxor, sinds 1918 in handen van de familie Frigge die het ernaast gelegen Grand Hotel Frigge uitbaatte. Het hotel was in 1863 gevestigd in de voormalige Herberg De Nieuwe Münster, genoemd naar de nabije eerste halteplaats van de diligence naar Münster. Aan de andere zijde van de Burchtstraat bevond zich het Mantelmagazijn De Adelaar. Dit was vanaf 1901 gevestigd in het zeer opvallende art nouveau-gebouw, in opdracht van eigenaar Sluite ontworpen door de bekende architect P.M.A. Huurman (afb. 1)¹. In 1922 werd dit gebouw overgenomen door de N.V. Algemene Nederlandse Confectiehandel van C & A Brenninkmeijer te Amsterdam. Vanaf het eerste moment dat C & A eigenaar was van het pand, werden er allerlei wijzigingen aangebracht. Zo verdween al spoedig de markante ‘toren’ boven op de smalle hoekgevel. Hierop waren – als een verwijzing naar de oorspronkelijke eigenaar – twee adelaars aangebracht, naast een globe waarop De Adelaar stond geschreven. In de jaren hierna zou tal van verbouwingen volgen, waarbij steeds een beetje van het oorspronkelijke Huurman-ontwerp verdween.

Afb. 1. Mantelmagazijn De Adelaar in 1916, de latere vestiging van C & A.
Foto: P.B. Kramer, collectie Groninger Archieven.

1. Hekkema en Overbeek 1988, 37-38.

Rond de Tweede Wereldoorlog was het complex Frigge-Luxor welhaast het stralende middelpunt van uitgaand Groningen. Van heinde en ver kwam men om op zondagmiddagen te dansen in het hotel of om er op verschillende avonden door de week allerlei soorten van entertainment bij te wonen. In de Luxor-bioscoop vonden de Groninger premières plaats van films als ‘Gone with the wind’ en ‘Et Dieu créa la femme’. Kinderen uit de Herestraat en de Burchtstraat speelden op verlaten zondagochtenden op de vooruitstekende trappen van Luxor, terwijl volwassenen een kopje koffie dronken op het terras van Frigge (afb. 2).

Afb. 2. De situatie vóór 1970, van links naar rechts: Hotel Frigge, Bioscoop Luxor, ingang Burchtstraat en C & A, 1967. Foto: E. Folkers, collectie Groninger Archieven.

De Burchtstraat zelf maakte, zoals op de kaart van Egbert Haubois nog te zien is, deel uit van de straat die tegen de stadsmuur lag en dus in zijn geheel de naam Achter de Muur had gekregen. Pas in 1874 besloot het stadsbestuur om de onderscheidene delen van die straat eigen namen te geven. En zo kregen onder andere de Hoekstraat, de Muurstraat, de Bruine Ruitersstraat en de Burchtstraat (genoemd naar de onlangs opgegraven ‘Burcht van Alva’) hun naam. In 1972 kwam aan het doorlopende Achter de Muur een einde toen C & A toestemming kreeg van de Gemeente om de Burchtstraat dicht te bouwen. Hieronder wordt geschetst hoe het zo ver kon komen.

Denken over monumenten

Op 4 november 1968 besprak de Groninger gemeenteraad een lijst van 312 monumenten die naar het oordeel van het College in aanmerking zouden komen voor de status van rijksmonument. De handelingen van de gemeenteraad laten zien dat de woordvoerders daarbij niet over één nacht ijs gingen. Bladzijden lang worden de plus- en minpunten van de verschillende voorgedragen panden voor het voetlicht gebracht. Ook het Nieuwsblad van het Noorden van de dag erna rept van een urenlang debat. De raadsbehandeling bracht enkele grappige anekdotes aan het licht. Zo memoreerde één van de raadsleden dat hij woonachtig was naast het voorgedragen pand Kattendiep 33, dat volgens de lijst *“een schitterend en in originele staat verkerend pakhuis uit 1799”* zou zijn. Het raadslid was met deze informatie opgetogen naar zijn buurman gestapt, die evenwel wist te vertellen dat het hier ging om een pakhuis uit 1850. Het in koper gegoten jaartal 1799 had hij ooit op een rommelmarkt gekocht en aan de gevel van zijn huis bevestigd, waar het overigens vandaag de dag nog steeds te zien is. Maar veruit de meeste tijd besteedde de Raad aan de positie van de Korenbeurs, een gebouw *“zonder functie, van een ongeken- de lijkkheid, dat bovendien op treurige wijze het zicht ontnam aan de der A-kerk”*. Verantwoordelijk wethouder J.J.H. van Ree (PvdA) probeerde nog te wijzen op de unici-

teit van het gebouw en op het feit dat “*de daklijsten veel fraaier zijn dan die van het Stadhuis*”, maar het mocht allemaal niet baten. Namens de gezamenlijke Christelijke Fracties diende A.J. Berger (KVP) een motie in die tot strekking had de Korenbeurs van de lijst te verwijderen. “*Als,*” zo verzochtte Berger, “*volgende generaties van mening zouden zijn dat de Korenbeurs behouden moet blijven, dan moet het er maar van komen*”. De motie werd met grote meerderheid aanvaard².

Tijdens dezelfde raadsvergadering stemde de gemeenteraad in met het “*verlenen van erfdiensbaarheden aan de N.V. Algemene Confectiehandel van C & A Brenninkmeijer te Amsterdam*”. Dat besluit betekende het einde van de doorlopende Burchtstraat. De verleende erfdiensbaarheden bestonden daaruit dat C & A toestemming kreeg om een gedeelte van de Burchtstraat te onderkelderen en een gedeelte van diezelfde straat te overbouwen.

Beide gebeurtenissen, het schrappen van de Korenbeurs en het afsluiten van de Burchtstraat, zijn mijns inziens tekenend voor de wijze waarop in het hele proces van Wederopbouw steeds werd uitgegaan van een enorm optimisme over de moderniteit. Alsof na de Tweede Wereldoorlog definitief afgerekend moest worden met het ouderwetse. Functieloze oude gebouwen en smalle kleine straatjes pasten niet bij het beeld dat Groningen van zichzelf had geschapen als moderne, grote (en steeds groter wordende) stad. Groningen moest ‘Trekpaard van het Noorden’ worden, met alle grootstedelijke uitstraling van dien. In de Tweede Nota Ruimtelijke Ordening was voorzien dat Groningen zou uitgroeien tot een stad met 250 000 inwoners. Bij een stad van een dergelijke omvang hoorde een passend en modern winkelapparaat. Het is in dat licht dan ook veelzeggend dat de gemeenteraad zonder enige discussie instemde met het afsluiten van de Burchtstraat. Blijkbaar golden in de jaren zestig dit soort stedenbouwkundige ingrepen niet als iets waarover de Raad zich bovenmatig druk maakte. Vermoedelijk konden de meeste raadsleden zich vinden in datgene wat hun collega de latere en vrij onlangs afgetreden burgemeester van Leiden J.K.T. Postma (PvdA) opmerkte. Tijdens de ellenlange bespreking van de Monumentenlijst zei hij: “*De handhaving van het karakter van de binnenstad zal naar mijn mening steeds moeilijker worden. Er zal een evenwicht gevonden moeten worden tussen de historische erfenis die wij bezitten en de moderne behoeften die ontstaan*”³.

Een gesprek met “enige heren van C. en A.”

In het najaar van 1964 legde de Amsterdamse hoofdirectie van C & A een ingrijpend bouwplan voor aan de Gemeente Groningen. Even daarvoor was C & A huurder geworden van het gebouw van de inmiddels opgeheven bioscoop Luxor en van het restaurantgedeelte van Frigge. Het plan van het kledingconcern omvatte verschillende fases. In de eerste fase zouden het deel Frigge geschikt gemaakt worden als verkoopruimte en de bestaande zaak aan de oostzijde worden uitgebreid met een deel van vier bouwlagen en een deel van twee bouwlagen. Fase twee bestond uit het onderkelderen van de Burchtstraat en het overbouwen richting bioscoop. In de derde fase tenslotte was het voorstel om de Burchtstraat op de begane grond vol te bouwen.

Bij brief van 14 december 1965 berichtte de directeur van de Dienst Stadsuitbreiding en Volkshuisvesting – één van de roemruchte ‘keizers van het

2. Handelingen van de Gemeenteraad 1968-1969.

3. Ibidem.

Afb. 3. C & A ruimt op, ingang C & A met doorkijk naar de Herestraat, 1951.
Foto: P. Boonstra, collectie Groninger Archieven.

Zuiderdiep' – ir. H.J. Dix aan de directie van C & A dat er tegen het plan ernstige bedenkingen bestonden daar het in strijd was met de bouwverordening. *“Ik moge U derhalve verzoeken mij op korte termijn te berichten of dit plan eventueel in overleg met mijn dienst zal worden gewijzigd, omdat ik anders genoodzaakt zal zijn het College van Burgemeester en Wethouders afwijzend over dit bouwplan te adviseren”*⁴.

Zo ver kwam het niet. Op 1 maart van het daaropvolgende jaar schreef de burgemeester van Groningen, J.J.A. Berger, een brief aan Dix waarin hij verwees naar een gesprek dat hij op 7 januari had gehad met *“enige heren van (...) C. en A.”*. *“Ik zou,”* zo vervolgt Berger: *“het bijzonder op prijs stellen, indien er van de zijde van de gemeente alle medewerking werd verleend om de verwezenlijking van de uitbreidingsplannen van C. en A. mogelijk te maken. Over de gerezen moeilijkheden (...) zou ik graag door u worden ingelicht”*⁵.

De ‘gerezen moeilijkheden’ waren talrijk. In de eerste plaats was er bezwaar tegen de bouwhoogte, in het bijzonder met betrekking tot de licht- en luchtinval van de aangrenzende panden (met name in de Burchtstraat en het Zuiderdiep). In de tweede plaats verhield het dichtbouwen van de Burchtstraat zich slecht met het bestemmingsplan. Ten derde bood het bouwplan geen oplossing voor het parkeerprobleem. In een potloodaantekening van ‘FI’ op de brief van de burgemeester valt te lezen dat de burgemeester over deze zaken *“uitvoerig moet worden ingelicht”*⁶. Kennelijk in de veronderstelling dat hij dan ook wel in zou zien dat medewerking van de Gemeente in deze zaak niet verleend zou moeten worden. Dix stuurde dan ook op 23 maart een zeer uitvoerige brief naar het stadhuis waarin al deze bezwaren breed werden uitgemeten⁷. Berger was daar kennelijk niet erg van onder de indruk, want al spoedig werden ambtelijke voorbereidingen getroffen, zoals aanpassing van het bestemmingsplan, om de bouwplannen van C & A mogelijk te maken.

Gerechvaardigde bezwaren

De Dienst besloot de plannen voor advies voor te leggen aan stedenbouwkundige ir. H.M. Goudappel en verkeerskundige ir. C. van Traa. Goudappel meende dat *“de uitbouw van deze attractiepool juist in het begin van de Herestraat zeer toe te juichen (...) was”*. Maar het was zijns inziens *“onjuist dat nu een ad hoc plannetje wordt gemaakt, terwijl niet van het gehele gebied een plan ter tafel (...) lag”*. Goudappel

4. Brief H.J. Dix aan C & A 14 december 1965, Bouwarchief Gemeente Groningen, dossier B-2224 I.
5. Brief J.J.A. Berger aan H.J. Dix, 1 maart 1966, Bouwarchief Gemeente Groningen, dossier B-2224 I.
6. Het betreft vermoedelijk stedenbouwkundige Fliers.
7. Brief H.J. Dix aan J.J.A. Berger, 23 maart 1966, Bouwarchief Gemeente Groningen, dossier B-2224 I.

vond bovendien dat het plan onvoldoende garanties bood voor het parkeren: “*Dat C & A-kanten bijna uitsluitend per fiets en te voet komen is een grapje waar men zelf niet in gelooft en wat men niet hoopt*”⁸. Ook Van Traa was in beginsel te spreken over het plan: “*Wanneer de voorgestelde veranderingen uitgevoerd kunnen worden, zullen zij uit een oogpunt van stadsverbetering niet anders dan kunnen worden toegejuicht*” en: “*(...) realisering van dit plan (is) mijns inziens gewenst; het zal stedenbouwkundig en waarschijnlijk ook architectonisch een verbetering zijn*”⁹.

Van Traa zag als grootste probleem bij de onderhavige plannen dat zij aanleiding zouden kunnen geven tot “*gerechtvaardigde bezwaarschriften van belanghebbenden*”, waarbij hij meer in het bijzonder dacht aan “*het relatief grote en goed onderhouden café aldaar*”. Van Traa doelde hier op Café De Burcht. Dit café lag aanvankelijk op een mooie strategische plaats, namelijk precies daar waar dorstige Luxor-bezoekers, na afloop van de film, de bioscoop via de zijuitgangen verlieten. Met het verdwijnen van de bioscoop was dus al een fiks deel van de klandizie verdwenen, terwijl het afsluiten van de straat een nieuwe bedreiging voor de nering van dit café vormde. Bovendien zou door de hoogte van de geplande bebouwing de licht- en luchtinval van de boven het café gelegen woningen in gevaar komen.

In de maanden die volgden, zou de positie van de buurpanden regelmatig onderwerp van correspondentie zijn tussen de Gemeente en C & A. De Gemeente eiste van het kledingconcern dat het tot overeenstemming zou komen met de burens omdat anders van gemeentewege geen medewerking aan de plannen zou worden gegeven. C & A stelde zich in dit opzicht lange tijd terughoudend op. Wel nam men de suggestie van de Dienst over om te bezien of de eigenaren van de belendende panden wellicht bereid zouden zijn hun bezit aan C & A te verkopen. De eigenaresse van café De Burcht, mevrouw ten Hoove, en later ook haar zoon, was hiertoe evenwel niet bereid. Noch om hun café te verkopen, noch om de bovengelegen woningen te verlaten¹⁰. Uiteindelijk werd een (financiële) regeling getroffen met alle omwonenden, zodat van hen geen bezwaar meer viel te verwachten.

De Burchtstraat definitief dicht

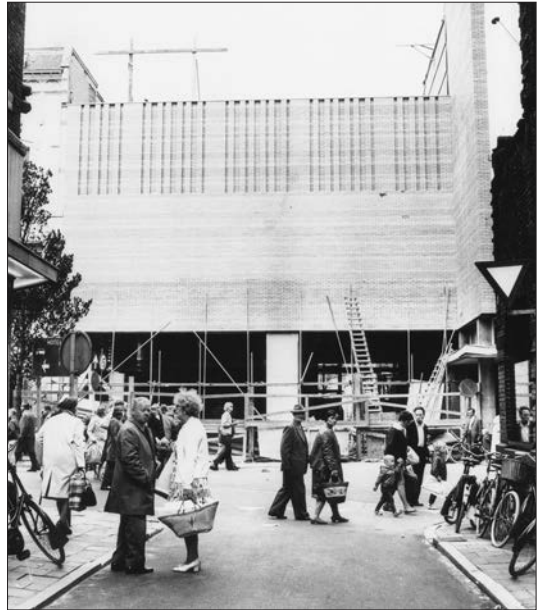
Het zou nog tot 8 januari 1970 duren voordat de bouwvergunning aan C & A werd verleend. De vergunning werd ter visie gelegd en eventuele bezwaren konden worden ingediend. Bezwaren kwamen er uit onverwachte hoek. De Stedenbouwkundige Adviesraad (SAR) keerde zich op 14 januari tegen de plannen. De SAR wenste geen afsluiting van de Burchtstraat, maar zag meer iets in een overbouwning op de eerste verdieping zodat er een soort tweede ‘Koude Gat’ zou ontstaan. Dit advies van de SAR was voor de Dienst aanleiding om een concept collegebrief aan de directie van C & A te maken. Onder verwijzing naar het advies van de SAR staat in dat concept te lezen: “*Vooruitlopend op de in dezen te nemen beslissing, wijzen wij U erop dat de realisering van Uw bouwplan hierdoor onzeker is geworden*”. Deze zin is in het concept geschraapt en – in het sierlijke handschrift

8. Brief H.M. Goudappel aan College van B&W, 28 februari 1967, Bouwarchief Gemeente Groningen, dossier B-2224 I.
9. Brief C. van Traa aan College van B&W, 13 maart 1967, Bouwarchief Gemeente Groningen, dossier B-2224 I.
10. Van deze weigering getuigt nog het aanzien van de achterzijde van het C & A-pand. Uit de, als een kubus bedoelde, uitbouw ontbreekt een ‘hap’ doordat de Burchtstraat 5A bewoond bleef. Zo kon de licht- en luchtinval in de woning, conform de bouwverordening, worden gegarandeerd.

van wethouder van Stadsontwikkeling en Volkshuisvesting P.G. van Delden (CHU) – vervangen door: “Wij menen er goed aan te doen U van deze ontwikkeling in kennis te stellen, waarvan U overigens naar wij mogen aannemen, uit de pers zult hebben vernomen”^{11 12}. Het College zou het advies van de SAR uiteindelijk naast zich neerleggen.

Slechts één tegenstem viel nog te beluisteren en wel in de ingezonden brievenrubriek van het Nieuwsblad van het Noorden. Een zekere G.J. Dekker tekende een vlammend protest aan tegen de voorgenomen afsluiting van de Burchtstraat: “Men is geneigd zich af te vragen of dit zo maar kan. Of de benoemde en gekozen beheerders van een stad op verzoek van een op winst gericht concern zonder veel omhaal kunnen bepalen dat een stuk openbare weg wordt bebouwd en wordt ingericht als verkoopruimte. Immers, er schuilt hier het gevaar dat het stadsbestuur in zijn streven de bouwers zo veel mogelijk ter wille te zijn, onbedoeld de leiding bij dit bouwen uit handen geeft en zo de komende generaties opscheept met een rechtlijnige, smakeloze binnenstad, waarin elk element van verrassing ontbreekt”¹³.

Dertig jaar later zou dit geluid zijn echo vinden in de protesten tegen de plannen voor de nieuwe noordzijde van de Grote Markt. Toen was het doek voor de Burchtstraat evenwel al lang gevallen (afb. 4).

Afb. 4. De Burchtstraat wordt volgebouwd, 1970. Foto: D. van der Veen, collectie Groninger Archieven.

Literatuur

Hekkema, H. en Rita Overbeek, *Art Nouveau Architectuur Groningen*. Groningen 1988.
Nieuwsblad van het Noorden, ‘Afsluiting Burchtstraat staat op losse schroeven’, 15-1-1970.
Nieuwsblad van het Noorden, 23-1-1970.

11. Zie *Nieuwsblad van het Noorden* 1970.

12. Concept-brief College van B & W aan C & A, archief Gemeentesecretarie, Groninger Archieven, 1970.

13. Zie *Nieuwsblad van het Noorden* 1970.